

Stockholm den 9 oktober 2025

R-2025/1347

Till Justitiedepartementet

Ju2025/01317

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 9 juni 2025 beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet En straffreform (SOU 2025:66).

Synpunkter

Villkorligt fängelse

Advokatsamfundet tillstyrker huvudsakligen förslagen och lämnar härvid följande kommentarer.

Dagens påföljdssystem är tämligen komplext. Advokatsamfundet ser därför fördelar med att påföljderna blir tydligare och mer lättillämpade. Av stor betydelse är att konsekvensen av brottet blir tydligare, mer förutsägbar och enklare att förstå för enskilda. Villkorligt fängelse kan, i någon mån, ha en dämpande inverkan på risken för återfall i brott. Det framstår också som tydligare att misskötsamhet vid avtjänandet av straffet leder till att påföljden döms ut. Det är därutöver positivt att det finns ett konkret utmätt fängelsestraff. Således blir det tydligt vad som riskeras.

Vidare delar Advokatsamfundet utredningens syn att icke frihetsberövande påföljder bör användas framför kortare fängelsestraff. Därför ser Advokatsamfundet också positivt på att korta fängelsestraff så långt som möjligt ska undvikas. Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse innebär dock inte att billighetsskäl och andra skäl för strafflindring ska utmönstras, vilket Advokatsamfundet återkommer till nedan.

Beträffande att kontraktsvård ska utmönstras som påföljd görs följande anmärkningar. Utredningen menar att i stället för kontraktsvård ska Kriminalvården säkerställa ett eventuellt vårdbehov inom ramen för fängelsestraffet. Advokatsamfundet ifrågasätter att Kriminalvården kommer ha möjlighet att tillgodose ett sådant omfattande vårdbehov som det nu är fråga om. De som döms till kontraktsvård har regelmässigt ett mycket omfattande vårdbehov. Inte sällan handlar det om personer som haft ett långvarigt missbruk.

Det ansträngda läget inom Kriminalvården är välkänt. Därtill är det uppenbart att de föreslagna lagändringarna kommer att leda till att belastningen på Kriminalvården ökar. Mot bakgrund härav framstår det som ytterst osannolikt att Kriminalvården kommer ha möjlighet att på ett bra och effektivt sätt tillgodose vårdbehovet med tanke på hur situationen ser ut i dag (överbeläggning) och hur den kommer att se ut i framtiden (än mer överbeläggning). Följaktligen avstyrker Advokatsamfundet förslaget att utmönstra kontraktsvård som påföljd. Om kontraktsvård utmönstras som självständig påföljd, är det lämpligt att Kriminalvården, på liknande sätt som görs idag, anlitar externa vårdgivare.

Förutsättningarna för villkorligt fängelse

Advokatsamfundet delar utredningens slutsats att det är det utmätta straffets längd som ska vara utgångspunkt för bedömningen av förutsättningarna för villkorligt fängelse och inte straffvärdet. I dag är det på motsvarande sätt det utmätta straffets längd som är utgångspunkten för prövningen av påföljdsvalet och, som utredningen poängterar, finns det goda skäl för den ordningen.

Advokatsamfundet ställer sig också bakom att en gräns eller presumptionsregel för när ett fängelsestraff ska vara villkorligt inte ska anges i lag. En sådan regel riskerar att medföra en allt för rigid utgångspunkt för domstolarnas bedömningar.

Advokatsamfundet är, till skillnad mot utredningen, av uppfattningen att villkorligt fängelse ska kunna komma i fråga när straffets längd uppgår till mer än sex månader. Detta bottnar bland annat i möjligheten att kunna behålla kontraktsvård som påföljd. Genom möjligheten att döma ut villkorligt fängelsestraff i förening med en mer ingripande kontraktsvård kan fängelsestraff över sex månader undvikas. Om man skulle tillämpa ett tak vid straffvärden om sex månaders fängelse för att döma till villkorligt fängelse riskerar utrymmet för alternativ till fängelse dessutom att bli allt för

begränsat. Flera fall där en till fängelse alternativ påföljd både skulle vara effektivare och mer lämplig skulle försvinna. Det nu anförda gäller särskilt med hänsyn till de generella straffskärpningar som föreslås. Det finns många fördelar med att undvika fängelsestraff även mellan sex och tolv månader och en övre gräns på sex månader för villkorligt fängelse riskerar att låsa rättstillämpningen på ett sätt som inte är ändamålsenligt.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot utredningens förslag att brottslighetens art och tidigare brottslighet bör beaktas. Advokatsamfundet delar också uppfattningen att brottslighetens art främst bör kunna begränsa möjligheterna att ett fängelsestraff blir villkorligt om straffvärdet är fängelse i sex månader eller mer.

Villkorligt fängelse bör förutsätta att straffet ändå kan anses tillräckligt ingripande

Advokatsamfundet delar också de överväganden som görs beträffande tidigare brottslighets relevans för förutsättningarna att döma till villkorligt fängelse och hur bedömningen ska göras.

Advokatsamfundet avstyrker emellertid förslaget om att det ska krävas synnerliga skäl för att villkorligt fängelse ska få väljas trots att omständigheterna talar för ovillkorligt fängelse. Kravet på synnerliga skäl riskerar att leda till en allt för restriktiv tillämpning. Genom ventiler som tillåter undantag ges större möjligheter att undvika orimliga resultat. Möjligheten att döma ut villkorligt fängelse även då omständigheterna talar för ett ovillkorligt fängelsestraff ger således ett mer välbalanserat påföljdssystem. En förhållandevis stark restriktivitet i tillämpningen av sådana undantag är förvisso påkallad, men kravet på synnerliga skäl riskerar att i allt för hög grad hindra möjligheten för domstolarna att välja en mer lämplig påföljd i det enskilda fallet. I stället för synnerliga skäl bör det således enligt Advokatsamfundets uppfattning endast krävas särskilda skäl.

Advokatsamfundet ställer sig positivt till möjligheten att döma till delvis villkorligt fängelse. Särskilt positivt är möjligheten att kunna verkställa den icke villkorliga delen av straffet med s.k. fotboja. Detta skapar förutsättningar för en mer nyanserad påföljdsbestämning och möjliggör för domstolar att undvika kortare fängelsestraff.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot de föreslagna tilläggssanktionerna, deras inbördes rangordning samt de övriga resonemang som förs beträffande hur tilläggsanktioner ska tillämpas.

Advokatsamfundet gör emellertid bedömningen att kravet på samtycke för samhällstjänst bör behållas. Av flera skäl är det en lämplig ordning. Som utredningen poängterar innebär kravet på samtycke att man kan förvänta sig att samhällstjänsten också utförs enligt plan.

Ny påföljdsbestämning efter tidigare dom

Med reservation för de synpunkter Advokatsamfundet lämnar beträffande förslagen rörande flerfaldig brottslighet, har Advokatsamfundet ingen erinran mot förslagen i den här delen. Advokatsamfundet delar utredningens slutsats att den nuvarande ordningen så långt som möjligt ska behållas. Detta gäller även i förhållande till den nya påföljden villkorligt fängelse.

Det har tidigare föreslagits ändringar av 34 kap. brottsbalken inom ramen för *Ett ändamålsenligt samhällsskydd – vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen (SOU 2024:48)*. Advokatsamfundet hänvisar i dessa delar till sitt remissyttrande över förslagen i det betänkandet.¹

Översyn av straffskalorna

Advokatsamfundet har, likt bland andra Lagrådet, vid flertalet tillfällen i samband med yttranden över lagradsremisser med förslag till ändringar i straffskalor påpekat att det finns ett stort behov av en mer övergripande och sammanhållen översyn av straffskalorna.

Kritiken från Advokatsamfundet med flera har i korthet gått ut på att tillvägagångssättet att gå efter annan höja straffskalorna för olika brott och motivera åtgärden i det enskilda fallet, utan att hantera frågan i ett samlat grepp, i praktiken innebär att man aldrig kommer in på den mer övergripande frågan om hur olika brottstyper ska placeras ut på skalan från bötesminimum till det strängast möjliga fängelsestraffet. Därmed besvaras, eller åtminstone provas, inte heller den övergripande frågan om var den samlade repressionsnivån i samhället bör ligga. Ju fler

¹ Se Advokatsamfundets remissyttrande den 12 november 2024 över betänkandet *Ett ändamålsenligt samhällsskydd – Vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen (SOU 2024:48)*.

förändringar som har skett av enskilda straffskalor, desto tydligare har problematiken också blivit.

Mot bakgrund av detta delar Advokatsamfundet bedömningen att en samlad översyn av straffskalorna skulle kunna vara av godo i syfte att nå proportionalitet och ekvivalens. Men Advokatsamfundet delar inte utredningens utgångspunkter ifrån vilka en sådan översyn bör ske. Utredningen konstaterar nämligen att straffskalorna bör utformas efter en värdering av brottets relativa förkastlighet och inte utifrån olika teorier om straffet eller straffhotets verkningar. Advokatsamfundet uppfattar detta som att utredningen helt avfärdar de allmänpreventiva fundament som straffrätten alltjämt till stor del vilar på, nämligen idén om att vi straffar lagöverträdare i syfte att minska brottsligheten och begränsa dess skadeverkningar.

Advokatsamfundet kan inte heller förstå betänkandet på annat sätt än att utredningen för egen del inte heller bedömer att dess förslag kommer att minska brottsligheten och därmed dess skadeverkningar på samhället.

Utredningen konstaterar vidare att utformningen av straffskalorna bör ske utifrån en värdering av den skada, kränkning eller fara ett visst brott typiskt sett kan sägas innebära. Advokatsamfundet har i och för sig inte någon erinran mot att detta kan bilda en naturlig utgångspunkt vid utformningen av straffskalor och bestämmandet av konkreta straffvärden vid straffmätning, men Advokatsamfundet ser med oro på hur lättvindigt utredningen landat i uppfattningen att antaganden om straffets allmän- eller individualpreventiva effekter helt saknar betydelse.

Till skillnad från utredningen är det Advokatsamfundets bestämda uppfattning att om en stor övergripande reform av straffskalorna ska ske, så bör förändringarna ha genuin förankring i vad som är känt om de allmän- och individualpreventiva effekterna. I annat fall riskerar lagstiftaren att höja den allmänna repressionsnivån i samhället, med alla dess negativa bieffekter, utan att nå målen om ett tryggare samhälle.

I utredningen konstateras även att fokus ska flyttas ifrån gärningspersonen till brottsoffer och hans eller hennes rätt till upprättelse, vilket kan uppfattas som en reträtt ifrån de principer som kommit att prägla vår moderna straffrätt byggd på upplysning och humanism, tillbaka till en rättvisesyn grundad på idéer om ”öga för öga,

tand för tand”, som enligt Advokatsamfundet inte hör hemma i en modern och upplyst rättsstat.

Advokatsamfundet avstyrker därför samtliga ändringsförslag av straffskalorna, då syftet enkom är att höja den generella repressionsnivån i samhället utan att något talar för att det kommer att ha någon inverkan på brottslighetens utveckling eller dess skadeverkningar. Därmed inte sagt att det i enskilda fall kan finnas anledning att ändra straffskalorna, såväl genom höjningar som sänkningar.

Om lagstiftaren vill stärka brottsoffrens ställning bör lagstiftaren enligt Advokatsamfundet i stället se över rätten till målsägandebiträde i överrätt, samt vilket stöd och skydd samhället kan ge brottsoffer inför och efter en brottmålsprocess.

En särskild fråga är hur vida eller snäva straffskalorna bör vara. Advokatsamfundet delar i dessa delar utredningens bedömning att straffskalorna bör vara tillräckligt vida för att omfatta de gärningar som kan förutses bli aktuella att rubricera om brottet i fråga. Advokatsamfundet håller med om att det inte finns tillräckliga skäl att avvika från denna systematik, närmast till förmån för att antingen ha snävare straffskalor som mer tar sikte på någon form av normalfall, eller väldigt vida, heltäckande straffskalor.

Advokatsamfundet ser inte heller något behov av att straffskalorna ska ha en spännvidd eller ett visst antal särskilt angivna spännvidder för alla eller ens de flesta brott. Det mest ändamålsenliga torde i stället vara att låta de olika brottens särdrag fortsätta att återspeglas i hur en viss straffskala ska vara.

Skärpta straff för flerfaldig brottslighet

Utredningens förslag

Utredningen lämnar flera förslag på ändringar i reglerna om straffmätningen vid flerfaldig brottslighet. I huvudsak lämnas tre förslag, varav ett är i enlighet med utredningens direktiv, ett i enlighet med direktivet men förenat med undantag, och det tredje är ett förslag i enlighet med utredningens ställningstaganden.

För det första föreslås, i enlighet med utredningens direktiv, en s.k. trekumulationsregel som inte följer av utredningens ställningstaganden. Förslaget innebär att de tre allvarligaste brotten ska räknas fullt ut och att det först därefter blir aktuellt med viss straffreduktion. För det andra lämnar utredningen ett alternativt

förslag i form av en trekumulationsregel med undantag, enligt vilket den samlade brottslighetens straffvärde får bedömas på annat sätt om det med hänsyn till sambandet mellan brotten och andra omständigheter finns särskilda skäl.

Slutligen föreslås, i enlighet med utredningens egna ställningstaganden, en regel som innebär att den samlade brottslighetens straffvärde ska bedömas så att det svarar mot brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar. Vidare ska brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person som utgångspunkt ges fullt genomslag. Enligt utredningen kommer det normalt sett leda till någon form av asperation, men tillämpningen kan också resultera i straffvärden som motsvarar – eller i vissa fall överstiger – straffvärdena för de enskilda brotten. Syftet med regeln är enkelt uttryckt att undvika den nu gällande schabloniserade asperationen, men samtidigt behålla en flexibilitet i systemet som gör att man kan undvika orimliga resultat.

Allmänna synpunkter

Det framkommer ibland i debatten en uppfattning om att asperationsprincipen innebär att det är straffritt att begå brott. Det är en missuppfattning. Vilka brott som ett åtal och en eventuell dom kommer att omfatta går givetvis inte att veta på förhand. Därmed är det missvisande att tala om att det är straffritt att begå brott. Därtill kan ett brott inte sällan föranleda andra konsekvenser, såsom skadestånd. Att det är straffritt att begå flera brott är således inte en korrekt beskrivning av asperationsprincipen. Tvärtom är asperationsprincipen nödvändig för att säkerställa ett sammanhängande påföljdssystem. Att asperationsprincipen är helt central vid straffmätningen framgår inte minst av att den tillämpas i samtliga de nordiska länder som utredningen studerat.

Asperationsprincipen har goda skäl för sig. Ett av de viktigaste är behovet av relativ proportionalitet mellan olika typer av brott. Flera fall av mindre allvarlig brottslighet ska inte rendera en svårare påföljd än ett väsentligen allvarligare brott. Sålunda säkerställer asperationsprincipen att påföljden för fyra inbrottsstöldar inte överstiger påföljden för en våldtäkt.

Det största problemet med att införa en trekumulationsregel, eller en sådan regel med undantag, är att antalet brott får en omotiverad stor inverkan på det slutliga straffvärdet utan att hänsyn tas till brottslighetens sammanlagda allvar. Brottslighetens kvantitet (antalet brott) skulle helt enkelt få företräde framför brottslighetens kvalitet (allvarlighet) på ett sätt som inte är ändamålsenligt. Flera lindrigare brott, såsom flera

grova stölder, kommer hamna på straffnivåer som motsvarar exempelvis rån, utan att det finns sakliga skäl för det.

Som framhålls i betänkandet är det därtill i många fall svårt att klart avgränsa vad som utgör ett eller flera brott. I praxis finns oräkneliga exempel på när domstolarna dömer olika i fråga om vad som ska utgöra en brottsenhet. Om en gärning ska anses konsumerad, eller om det ska dömas i brottskonkurrens för två brott, är långt ifrån givet. Ett inte ovanligt exempel är ett olaga vapeninnehav som begåtts i samband med ett allvarligare brott såsom försök till mord. Under vissa förhållanden döms för båda brotten i konkurrens och i andra fall anses vapeninnehavet konsumerat. I de fall där det döms för båda brotten i brottskonkurrens beaktas detta vid straffmätningen genom att asperationsprincipen får större genomslag än annars. Med en trekumulationsregel kommer sådana hänsynstaganden inte kunna tas.

Med det anförda som utgångspunkt gör Advokatsamfundet följande nedslag och kommentarer rörande utredningens slutsatser och förslag.

Närmare om utredningens förslag

Advokatsamfundet avstyrker förslaget om en trekumulationsregel. Som framhålls i betänkandet (sid. 1475–1481) finns det ett flera invändningar mot en trekumulationsregel. Advokatsamfundet delar helt dessa invändningar och ansluter sig till dem.

Det grundläggande problemet med en trekumulationsregel är att flera lindrigare brott bestraffas strängare än ett allvarligare brott på ett sätt som är omotiverat sett till brottslighetens inbördes allvar. Kvantitativa faktorer får helt enkelt ett omotiverat stort genomslag på straffmätningen på bekostnad av kvalitativa faktorer. Antalet brott kommer således få en avgörande betydelse på straffmätningen även i situationer när brottslighetens sammanlagda allvar inte motiverar detta. Sammantaget delar således Advokatsamfundet utredningens slutsatser att det finns flera och betydande nackdelar med förslaget.

Utredningens alternativa förslag – en trekumulationsregel med undantag – är givetvis bättre än en ren trekumulationsregel, men de nackdelar som redogjorts för ovan kvarstår dock. En fördel med en sådan lösning är förvisso att rena avarter av ren kumulation, såsom att tre fall av innehav av 100 gram cannabis bestraffas väsentligen

hårdare än ett innehav av 300 gram av samma narkotika, hanteras på ett mer ändamålsenligt sätt. Man kommer därmed i någon mån till rätta med en omotiverad övervärdering av antalet brott. Även med en sådan undantagsregel kvarstår dock problemet att den relativa proportionaliteten påverkas negativt. Mot bakgrund härav avstyrker Advokatsamfundet även det förslaget.

Utredningens egna förslag för ny straffmätning vid flerfaldig brottslighet, som går ut på att man ska göra en bedömning av straffvärdet för brottsligheten som en helhet, är väsentligen bättre än de andra två förslagen. Det ska dock framhållas att förslaget har vissa nackdelar; det finns bl.a. en risk att påföljdsbestämningen inte blir lika enhetlig som i dag.

Som framhålls av utredningen finns det behov av gemensamma utgångspunkter vid straffmätningen som innebär att den blir enhetlig, förutsebar samt, inte minst, praktiskt hanterbar för domstolarna. Nuvarande schabloner fyller således en viktig funktion och så länge de används som just utgångspunkter för bedömningen behöver de inte vara problematiska.

När det är fråga om flerfaldig brottslighet som skiljer sig i förhållande till varandra (exempelvis brott mot person i kombination med ekonomisk brottslighet) är det svårt att finna objektiva hållpunkter för bedömningen av ett straffvärde som svarar mot brottslighetens sammantagna allvar. Där bidrar dagens schabloner till att straffmätningen blir enhetlig.

Advokatsamfundet delar följaktligen utredningens slutsats att vid enkelt kvantifierbara brott, såsom narkotikabrott och ekonomisk brottslighet, ska metoden för bedömningen av straffvärdet vid flerfaldig brottslighet inte på något avsevärt sätt skilja sig från den som används vid värderingen av enkel brottslighet. I dessa fall har asperationsprincipen starka skäl för sig (se ovan exempel rörande flera innehav av viss mängd narkotika).

Som utredningen framhåller måste asperationsprincipen ha genomslag även vid andra typer av brott där det saknas denna typ av kvantifierbara faktorer. Förslaget, att varje tillkommande brott som utgångspunkt ska beaktas med en lika stor andel av det isolerade straffvärdet, framstår i ljuset härav som välbalanserat. Om denna andel ska vara hälften, som utredningen föreslår, eller en tredjedel är inte i sig av avgörande

betydelse ur ett principiellt perspektiv. Som framhålls skulle en sådan förändring av straffmätningen vid flerfaldig brottslighet innebära en påtaglig skärpning av straffen och således i stor utsträckning motsvara lagstiftarens önskemål om skärpta straff vid flerfaldig brottslighet (se Advokatsamfundets synpunkter såvitt avser den generella repressionsnivån).

Sammanfattningsvis anser Advokatsamfundet att utredningens förslag, såsom det presenteras i avsnitt 10.8.7, är väsentligen bättre än förslagen med en trekumulationsregel eller en sådan regel med undantag. Den föreslagna lösningen kommer även bättre svara mot lagstiftarens önskemål om straffskärpning vid flerfaldig brottslighet. Advokatsamfundet förordar således utredningens förslag i den här delen.

Advokatsamfundet har däremot invändningar mot utredningens förslag om en särskild presumtionsregel för brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person. Utredningens förslag i den här delen innebär i realiteten att vid dessa typer av brott så kommer ren kumulation att tillämpas. Som framhålls i betänkandet krävs även vid denna typ av brottslighet viss asperation. I annat fall finns risk att den relativa proportionaliteten mellan olika typer av brott mot person blir haltande. Flera fall av misshandel av normalgraden riskerar att straffvärdemässigt motsvara en synnerligen grov misshandel.

I vart fall anser Advokatsamfundet att regleringen, i likhet med 29 kap. 1 § andra stycket andra meningen brottsbalken, endast ska omfatta allvarliga angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person. I annat fall kommer avgränsningen bli allt för vid.

Det ska framhållas att med en särskild presumtionsregel för vissa typer av brott uppkommer den inte ovanliga problematiken att hantera flerfaldig brottslighet som avser både brott mot person och andra brott. Att, som utredningen förespråkar, göra en bedömning av olika kluster av brott för sig, framstår som tämligen teoretiskt och kommer innebära tillämpningsproblem. Vidare framhålls i betänkandet att den föreslagna avgränsningen inte ska vara absolut, utan att det tvärtom kan finnas anledning att även ge brott som faller utanför presumtionsregelns tillämpningsområde fullt genomslag vid bedömningen. För att undvika att skevheter ska uppstå anser utredningen att det är väsentligt att domstolen – oavsett vilken metod som använts som utgångspunkt – alltid försäkras sig om att slutresultatet blir väl avvägt utifrån

jämförelser med andra fall. Det kan dock ifrågasättas hur realistiskt detta är med hänsyn till det stora antalet mål som domstolarna har att avgöra. Reglerna som styr påföljdsbestämningen behöver till sin natur vara tydliga och enkla att tillämpa i praktiken. Advokatsamfundet ser att det finns en risk att enhetligheten och förutsägbarheten vid straffmätningen minskar med en särskild presumtionsregel.

Särskilt om möjligheten att döma till fängelse på livstid

Utredningen föreslår att fängelse på livstid i vissa fall ska kunna användas som gemensamt straff, trots att sådant straff inte är föreskrivet för något av de enskilda brotten förutsatt att något av brotten har ett straffmaximum som uppgår till tolv års fängelse. Mot bakgrund av utredningen förslag i övrigt innebär det att synnerligen grov misshandel, grov våldtäkt och grov våldtäkt mot barn, kommer att omfattas av den föreslagna regleringen.

Advokatsamfundet motsätter sig förslaget om en möjlighet att döma till fängelse på livstid även om det inte är föreskrivet för något av brotten. Advokatsamfundet ser inte att det framkommit ett behov av att utöka straffskalan på nu föreslaget sätt. Särskilt inte mot bakgrund av att utredningen föreslår att straffmaximum vid flerbaldig brottslighet av aktuellt slag ska uppgå till fängelse i 18 år. Enligt Advokatsamfundet framstår denna straffskärpning som tillräcklig. Det är inte rimligt att tro att det går att komma till bukt med denna typ av brottslighet genom att det blir möjligt att döma till fängelse på livstid. Därvid ska framhållas att *Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet i sitt betänkande Ett ändamålsenligt samhällsskydd – vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen (SOU 2024:48)* har föreslagit att det ska införas en ny tidsobestämd frihetsberövande påföljd, benämnd säkerhetsstraff, som bl.a. ska kunna användas vid viss synnerligen allvarlig flerbrottslighet om det finns en kvalificerad återfallsrisk och ett tidsbestämt fängelsestraff eller andra åtgärder inte är tillräckliga för att tillgodose behovet av samhällsskydd. Som exempel på brottslighet som kan aktualisera en tillämpning av säkerhetsstraffet nämns bl.a. serievåldtäkter och upprepade grova sexualbrott mot barn. Enligt utredningens förslag ska livstidsstraffet sålunda endast dömas ut om det är motiverat med hänsyn till den begångna brottslighetens allvar. Advokatsamfundet anser inte att det är motiverat att införa en regel som innebär att det är möjligt att döma till fängelse på livstid trots att det inte är föreskrivet för något av brotten.

Enligt betänkandet ska det vara möjligt att döma till fängelse på livstid när maximistraffet för två av brotten uppgår till tolv års fängelse, förutsatt att båda brotten är synnerligen allvarliga eller om det utöver brotten förekommer en stor mängd andra brott som också är av allvarligt slag. Advokatsamfundet anser att en sådan tillämpning skulle innebära att den relativa proportionaliteten riskerar att sättas ur spel. Det skulle nämligen innebära att exempelvis två fall av synnerligen grov misshandel skulle rendera samma eller svårare straff än ett mord. Det kan därför sättas i fråga om den i betänkandet föreslagna tillämpningen av regeln är rimlig och lämplig med hänsyn till den relativa proportionaliteten.

Enligt betänkandet ska regleringen knytas till straffskalan och endast brott med ett straffmaximum om tolv år omfattas därmed av regleringen. Advokatsamfundet anser att en sådan ordning, där regleringen knyts till straffskalan, är problematisk rent lagtekniskt. En risk med den föreslagna ordningen är att det med tiden kommer genomföras straffskärpningar som innebär att även andra brott, såsom synnerligen grovt narkotikabrott, kommer föras med ett straffmaximum på tolv års fängelse och därmed omfattas av regleringen. Genom att regleringen på detta sätt knyts till ett enskilt brotts straffmaximum öppnas alltså möjligheten att på sikt låta ytterligare brott omfattas av regleringen på ett sätt som inte är tänkt. Motsatsvis finns risken att straffmaximum för vissa brott låses. Det kommer exempelvis inte vara möjligt att höja straffmaximum för synnerligen grovt narkotikabrott utan att det samtidigt innebär att även det brottet omfattas av regleringen. Mot ovan bakgrund anser Advokatsamfundet att, om man ska gå vidare med förslaget om fängelse på livstid som gemensamt straff när det inte är föreskrivet för det enskilda brottet, det är lämpligare att införa en brottskatalog där det räknas upp vilka brott som omfattas av regeln.

Skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk

Advokatsamfundet delar bedömningen att organiserad brottslighet och brott i kriminella nätverk utgör ett mycket stort samhällsproblem, liksom att sådana brott är särskilt allvarliga. Lagstiftaren har också vidtagit ett antal lagstiftningsåtgärder de senaste åren för att möta den uppkomna situationen med samhällspåverkande brottslighet och dessa förändringar har ännu inte hunnit utvärderas. Det går därför ännu inte att säga om dessa ändringar haft avsedd effekt eller inte.

Oaktat detta konstaterar Advokatsamfundet att det enligt 29 kap. 2 § 6 brottsbalken framgår att det som en försvårande omständighet vid bestämmandet av straffvärdet ska beaktas om brottet har utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt, eller om brottet föregåtts av särskild planering. Enligt förarbetena är syftet att bestämmelsen ska omfatta sådan brottslighet som har begåtts inom ramen för en struktur där flera personer samverkar under en inte helt obetydlig tidsperiod för att begå brott. Gärningspersonerna ska ha ingått i en sammanslutning eller ett nätverk av viss kontinuitet vars syfte är att begå brott och att det sträcker sig längre än till enbart det förevarande brottet.

I brottsbalkskommentaren konstateras slutligen att det alltmer uppmärksammade problemet med gängbrottslighet i vissa förorter torde kunna hänföras till kategorin brott som har utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form. Med anledning av uttalandena i kommentaren som har förankring i förarbetena ifrågasätter Advokatsamfundet att det skulle finnas behov av ytterligare bestämmelser på området.

Advokatsamfundets bedömning är sammanfattningsvis att behovet av förändringar på området är svagt med hänsyn till att domstolarna vid straffmätningen redan har att beakta 29 kap. 2 § 6 brottsbalken.

Därutöver har bestämmelsen 29 kap. 2 a § brottsbalken nyligen införts, som rör försvårande omständigheter vid straffmätning för våldsamma uppgörelser bland kriminella. Det är en straffskärpningsregel speciellt framtagen för att väsentligt förlänga fängelsestraffen för brott som begås inom ramen för gängbrottslighet. Inte heller den bestämmelsens effekter har ännu kunnat utvärderas, men utgör också ett skäl för varför Advokatsamfundet inte ser behov av ytterligare förändringar på området.

I korthet handlar det, som framgår ovan, om att det redan finns straffskärpningsregler som tar sikte på alla brott som har samband med kriminella nätverk och deras organiserade kriminella verksamhet. Bestämmelser som domstolarna har att beakta vid straffmätningen inom ramen för gällande straffskalor.

Vad gäller förslaget om att det bör införas en bestämmelse om dubbla straff för brott inom ramen för ovan angiven brottslighet, anser Advokatsamfundet att detta förslag riskerar att få närmast absurda konsekvenser.

Advokatsamfundet kan inte acceptera att kriminella aktörers gärningar riktade mot andra kriminella aktörer skulle vara mer straffvärda än exempelvis brott mot barn eller brott i nära relation. Ställt på sin spets ifrågasätter Advokatsamfundet det rimliga i att exempelvis en man som begår allvarliga våldsbrott mot sin fru eller barn ska få halva straffet jämfört med en situation där en kriminell aktör utsatts för brott ifrån en annan kriminell aktör.

Avslutningsvis ser Advokatsamfundet också betydande tillämpningssvårigheter med den föreslagna bestämmelsen. Utredningen konstaterar att det inte framstår som lämpligt att införa en definition av vad som utgör ett kriminellt nätverk, eftersom graden av struktur och organisation i kriminella miljöer varierar. Utredningen noterar även utvecklingen med fler löst sammansatta grupperingar. Advokatsamfundet delar utredningens bedömning i dessa delar om att det vore olämpligt att försöka definiera vad som utgör ett kriminellt nätverk i lag av de skäl som utredningen utvecklar. Men med detta konstaterat kommer även den föreslagna regleringen möta betydande tillämpningsproblem.

Domstolarna kommer i sin praxisbildning nämligen behöva definiera vad en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet egentligen betyder i en tid när de kriminella miljöerna är alltmer flytande och det inte sällan rör sig som kompispäng som umgåtts hela livet, som växt upp tillsammans och där kriminaliteten bara är en liten del av det totala sociala umgänget som innehåller så mycket mer än att ibland begå brott. Det kan även röra sig om släktbaserade nätverk där några individer begår brott, medan andra inte gör det.

Förutom svåra definitionsproblem kommer förslaget, som Advokatsamfundet ser det, möta bevisproblem. Det är som utredningen konstaterar åklagaren som ska styrka de faktiska omständigheterna bortom rimligt tvivel. I korthet handlar det om att polisen måste kartlägga den misstänktes sociala relationer och föra bevisning om detta till styrkande av att det rör sig om personer som utövar allvarlig brottslighet.

Advokatsamfundets uppfattning är att de utredningsresurser som kommer att krävas för att utreda detta bättre kan användas för att utreda och beivra brott. Att en person har sociala kontakter med någon som ingår i ett kriminellt nätverk behöver inte innebära att det sker i brottsligt syfte. Exempelvis behöver inte den som klipper sig hos en frisör som är en del av ett kriminellt nätverk vara kriminell.

Mot bakgrund av vad som anförs ovan avstyrks förslaget om skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk i sin helhet.

Billighetsskäl, andra strafflindringsgrunder och påföljdseftergift

Advokatsamfundet avstyrker förslag som innebär att billighetsskäl utmönstras eller får mindre betydelse och lämnar härvid följande synpunkter.

Inledningsvis ska framhållas att Advokatsamfundet ser positivt på att billighetsskäl diskuteras och att man kritiskt granskar gällande rätt utifrån moderna normer och värderingar. De billighetsskäl som finns i dag har emellertid mycket starka skäl för sig och återfinns i liknande former i våra nordiska grannländer. Det ska även framhållas att såväl straffskärpningsregler som billighetsskäl främjar proportionella påföljder. Som konstateras i betänkandet kan andra konsekvenser av att bli dömd vara mer kännbara för den dömda än själva fängelsestraffet. Det är också en naturlig utgångspunkt att ett lika långt fängelsestraff kan drabba olika personer olika hårt.

Regeringen har utformat utredningens uppdrag i den här delen i syfte att åstadkomma en begränsning eller utmönstring av billighetsskälens relevans. Skälet för detta är bland annat att det anses strida mot principen om att straff ska utdömas med utgångspunkt i gärningens allvar. Därtill anförs att billighetsskäl bör stå tillbaka för brottsofferperspektivet. Hur tillämpningen av billighetsskäl uppfattas av samhället beror emellertid också på hur de beskrivs. Det är exempelvis inte givet att brottsoffer uppfattar det som stötande att gärningspersonen får ett något kortare fängelsestraff på grund av att personen av olika skäl drabbas avsevärt hårdare än andra av samma straff. Lika lite som att ett fängelsestraff lindrar brottsoffrets skada, lindras den av att den dömda förlorar arbetet. Likaväl som gärningspersonen kan uppfatta förlusten av sin karriär som värre än ett utdömt fängelsestraff kan brottsoffret, med samma utgångspunkt, uppfatta ett straff som rättvist även om domstolen tar hänsyn till gärningspersonens förlust av anställning.

Advokatsamfundet avstyrker förslaget att ta bort bestämmelsen i brottsbalken som innebär att domstolen vid straffmätningen i skälig omfattning ska beakta om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada. Även om tillämpningsområdet för bestämmelsen är begränsat finns situationer då en sådan strafflindringsgrund har särskilt starka skäl för sig. Exempelvis om gärningspersonen tillfogats svår kroppsskada som inte påverkar hur kännbart ett fängelsestraff skulle bli.

Inte minst kan bestämmelsen tjäna ett syfte när det är brottsoffret som tillfogar den dömda svår kroppsskada. Särskilt viktig kan bestämmelsen bli om det är fråga om skador till följd av våld riktad mot en gärningsperson och där våldet bedöms gå utöver vad som var befogat. Att bestämmelsens tillämpningsområde är begränsat förändrar inte det faktum att bestämmelsen i vissa fall främjar rättvisa resultat.

Advokatsamfundet avstyrker förslaget att ta bort bestämmelsen i brottsbalken, som innebär att domstolen vid straffmätningen i skälig omfattning ska beakta om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde. Även i detta fall finns goda skäl för strafflindring när annat påföljdsval än fängelse inte är möjligt. Ett sådant skäl är att ett straff utmätt enligt straffvärdet är betydligt mer ingripande för äldre personer och de med dålig hälsa. En 92-årig man som av barmhärtighetsskäl tar livet av sin sjuka 94-åriga hustru, bör av flera skäl kunna få ett lindrigare straff än en 25-årig man som tar livet av sin jämnåriga sambo.

Advokatsamfundet avstyrker förslaget att ta bort bestämmelsen i brottsbalken som innebär att domstolen vid straffmätningen i skälig omfattning ska beakta om en, i förhållande till brottets art, ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks, s.k. sen lagföring. Det finns en rad situationer då en tillämpning av bestämmelsen har starka skäl för sig. Det ska härvid särskilt understrykas att en tidsutdräkt från brottet till lagföring kan innebära svårigheter för den tilltalade. Det gäller inte bara att en positiv utveckling kan skadas, utan också att det är svårt att etablera en varaktigt positiv tillvaro under ett långvarigt överhängande hot att dömas för brott. Därvid ska framhållas att det redan i dag tas hänsyn till brottslighetens art och preskriptionstid vid bedömningen av om det varit fråga om sen lagföring eller inte. Således finns det i dag goda förutsättningar att göra en helhetsbedömning vid bedömningen av om det finns skäl för strafflindring på denna grund. Avslutningsvis vill Advokatsamfundet i den här delen framhålla att den konventionsrättsliga straffreduktion som ges för kränkningar av en tilltalads rätt till rättegång inom skälig tid tar sikte på andra förhållanden. Den straffreduktionen är avsedd att kompensera för myndigheternas långsamma handläggning.

Advokatsamfundet avstyrker förslagen att ta bort strafflindringsgrunden som avser arbetsrättsliga följder m.m. Starka skäl motiverar strafflindringsgrunden kopplad till arbetsrättsliga följder. Advokatsamfundet har dock förståelse för att det kan framstå

som stötande att strafflindring i vissa fall ges trots att någon arbetsrättslig konsekvens inte inträder. Likaså kan det många gånger vara stötande att ge strafflindring på denna grund när brottsligheten riktat sig mot gärningspersonens arbetsgivare. Det kan således vara motiverat att mot bakgrund av de nyss anförda problemen tydliggöra tillämpningen av strafflindringsgrunden. Förslaget att helt ta bort den avstyrks dock.

I övriga delar tillstyrker Advokatsamfundet förslagen avseende billighetsskäl.

Presumption för häktning i flera fall

Vad gäller utredningens förslag om att utvidga presumptionen för häktning kan inledningsvis framhållas att Advokatsamfundet delar uppfattningen att gränsen inte bör sänkas till brott med en straffskala om fängelse i minst ett år. Häktning är ett straffprocessuellt tvångsmedel med långtgående konsekvenser för den enskilde och tillämpningsområdet bör därför inte utvidgas mer än vad som är absolut nödvändigt. Det får inte heller glömmas att det huvudsakliga syftet med häktning är att underlätta utredningen av begångna brott, inte att straffa.

Det är dessutom redan i dag fullt möjligt att besluta om häktning även i mål som inte omfattas av presumptionsregeln. Så sker regelmässigt exempelvis vid misstanke om grov kvinnofridskränkning samt vid försök, förberedelse och stämpling till allvarliga våldsbrott.

Av det sagda följer att det inte är ändamålsenligt med utvidgning av presumptionsregeln till att omfatta brotten grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning och hedersförtryck samt försök, förberedelse eller stämpling till särskilt allvarliga brott.

Allmänna principiella och straffideologiska frågor

Advokatsamfundet ansluter sig till de synpunkter som förs fram i de särskilda yttrandena av experterna Gustaf Almkvist, Göran Nilsson, samt Advokatsamfundets representant Bengt Ivarsson. Kritiken mot den korta tid som funnits till förfogade i förhållande till det omfattande arbetet som utredningen haft att göra med är mycket bekymmersam. Inte minst då det rör fundamentala förändringar av straffrättssystemet, med stor betydelse för både samhället och den enskilde. Som framgått av de särskilda yttrandena har den korta tiden lett till att utredningen i högre grad tvingats fokusera på lagtekniska frågor än på principiella utgångspunkter för en större reform av påföljdssystemet, vilket är beklagligt.

Utredningens förslag innebär i det stora hela att det sker en generell repressionsökning av straffsystemet. Som de ovannämnda experterna påpekar motiveras utredningens förslag i huvudsak av åtgärder inriktade mot att stävja organiserad brottslighet och allvarliga våldsbrott. Det får dock även till följd att den övriga brottsligheten, som även utgör majoriteten av brott i samhället, exempelvis begången av personer med missbruksproblem eller sociala svårigheter, riskerar påföljder som varken är lämpliga för individen eller samhället. Strävan att bekämpa organiserad brottslighet leder sammanfattningsvis till att den allmänna repressionsnivån i samhället höjs. En så genomgripande förändring av straffrätten är inte bara problematisk i sig, utan hade även förtjänat och varit i behov av en mer nyanserad och djupgående analys.

Vid en så djupgående reform av straffrätten som den nu förestående, är det centralt att reflektera över vilken nivå av repression som är ändamålsenlig i ett modernt samhälle. Straffets syfte bör inte enbart vara att markera samhällets reaktion, eller att straffa gärningspersonen hårdare, eller att betona brottsofferperspektivet, utan också att förebygga brott och främja återanpassning. En obalanserad höjning av den allmänna repressionsnivån riskerar att urholka dessa mål. Längre fängelsestraff i sig minskar inte nödvändigtvis återfallen i brott. I stället kan det bidra till social marginalisering, försämrad hälsa och bristande möjligheter till rehabilitering för den dömda. Detta kan i sin tur öka risken för återfall och därmed motverka det preventiva syftet med straffet.

En högre repressionsnivå kan också ge upphov till systemeffekter som är problematiska ur ett vidare perspektiv; överbelastning av Kriminalvården och minskade resurser för brottsförebyggande och sociala insatser är några exempel. Därmed riskerar reformer som i huvudsak bygger på längre straff att få motsatt effekt jämfört med vad som avses, dvs. att brottsligheten inte minskar i proportion till den ökade repressionsnivån.

Mot bakgrund av utredningens alltför begränsade tid till sitt förfogande för en erforderlig och grundlig beredning av sina förslag, framstår de föreslagna förändringarna som särskilt problematiska. Den föreslagna höjningen av repressionsnivån och längre fängelsestraff har potentiellt omfattande konsekvenser, både för individen och för samhället, som inte fullt ut kan värderas inom ramen för en kortfattad utredning. Det är därför av central betydelse att eventuella reformer grundas på en noggrant avvägd analys som balanserar behovet av effektiv brottsprevention med risken för sociala och systemmässiga negativa effekter. Tyvärr har så nu inte skett.

Avslutningsvis vill Advokatsamfundet understryka sin oro inför den samlade konsekvens lagstiftarens reformer på straffrättens område riskerar att få. Förutom de repressionshöjande åtgärder som föreslås i nu aktuellt betänkande, har lagstiftaren också vidtagit åtgärder i syfte att sänka straffbarhetsåldern för vissa angivna brott, begränsa ungdomsreduktionen, minska den s.k. mängdrabatten, samt inskränka möjligheten till villkorlig frigivning. Den samlade konsekvensen av dessa reformer är svår att överblicka, varför Advokatsamfundet efterfrågar en samlad analys över samtliga reformer på straffrättens område.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander